

УДК 002(477):001-051]“19”

ГАЛИЧАНИН АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА НАДДНІПРЯНЕЦЬ ІВАН ОГІЄНКО В КОНТЕКСТІ НАУКИ І ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ В ХХ СТ.

Мар'ян Лозинський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна, e-mail: m_lozynskyj@lnu.edu.ua*

Проаналізовано церковну та релігійну діяльність Івана Огієнка та Андрея Шептицького. Звернено увагу на наукові дослідження та архівні матеріали, присвячені цим постатям. Наголошено на науковій та видавничій підтримці митрополитом Шептицьким праці Івана Огієнка в Галичині.

Ключові слова: митрополит, учений, василіянська друкарня, Церква.

Процес національно-духовного відродження України у першій половині ХХ століття охоплює життя та діяльність двох велетів того часу Івана Огієнка та Андрея Шептицького. Сьогодні із небуття, а точніше із архівів КДБ Советського Союзу, а в діаспорі – із архівів Церкви до українського читача повертаються наддніпрянець Іван Огієнко та галичанин Андрей Шептицький. Обидва були людьми енциклопедичних знань, титанічної праці, почуття високого обов'язку за стан справ у тогочасному краї. Іван Огієнко – урядовець, мовознавець, видавець, а пізніше релігійний діяч глибоко шанував та цінував митрополит Андрея Шептицького за різні аспекти його діяльності, а особливо за служіння українському народові та глибоку віру в Бога.

Сучасна історична та богословська наука спільноти не виявили великого інтересу до взаємовідносин між цими достойними мужами держави та церкви. Поодинокі розвідки, участь у дискусіях щодо їхньої повсякденної та титанічної праці у 20–40-х роках для розбудови національно-релігійного життя пошматованої і понівеченої України є вкрай недостатніми. Очевидно, що білі плями нашої історії потребують поглибленої уваги дослідників як із історії Церкви, так і з історії України, яку творили Іван Огієнко та митрополит Андрей Шептицький.

В українській історіографії постать Івана Огієнка представлено в наукових дослідженнях професора Миколи Тимошика, з-під пера якого вийшла низка праць, зокрема, «Голгофа Івана Огієнка» [7] – перша монографія в Україні, що ґрунтовно та повно на основі архівних матеріалів розкриває українського вченого і політика, видавця, церковно-релігійного діяча. Дослідник українського книговидання Микола Тимошик зумів опрацювати чимало опублікованих матеріалів про Івана Огієнка, які зберігаються у Києві, Львові, Швейцарії, Польщі, а також йому пощастило дослідити архів митрополита Іларіона в Канаді. Результати наукових студій М. Тимошика

відображено у монографічному виданні під назвою «“Лишусь навіки з чужиною”»: митрополит Іларіон і українське відродження» [6]. Варто також зазначити, професор М. Тимошик є автором понад п'ятнадцяти передмов до навчальних посібників, підручників, наукових видань, присвячених невтомному сівачу на українознавчій ниві, подвижнику української справи, будівничому української автокефальної православної церкви Митрополитові Іларіону (Іванові Огієнку).

Доступ до архівних документів, величезна наукова та релігійна спадщина зумовили слушне зацікавлення сучасних дослідників визначними іменами, які творили українську націю у бурхливі роки першої половини ХХ століття, зокрема державними і релігійними діячами Андреем Шептицьким та Іваном Огієнком. Вони обидва посвятили все своє життя служінню українському народу. Іван Огієнко у своїй першій статті зазначав: «...я побачив велику й дошкульну бідоту мого українського народу, я бачив як скрізь бідує наш народ, бідує на всіх ділянках життя» [3].

Аналогічно описував долю українського народу молодий єпископ Станіславської єпархії Андрей у своєму пастирському посланні: «...Знаю, браття мої, що тяжка і незavidна Ваша доля. Коли би було в моїй силі, забезпечив би я кожному із Вас житте і обсилав достатками» [10, с. 10].

Безперечно, глибокі почуття і переживання цих велетів духа за тяжку долю українського народу варто розглядати в контексті їхнього запрошення до розбудови національно-релігійного та суспільно-економічного стану України. Іван Огієнко був чи не одним з урядовців Центральної Ради, який в 1917 році клопотався про створення єдиного органу, котрий би на державному рівні відстоював церковні справи. Однак голова Генерального секретаріату Володимир Винниченко, а пізніше і голова Центральної Ради Михайло Грушевський, перший як соціаліст, а другий як член соціал-революційної партії, категорично виступили проти співробітництва із Церквою. Звичайно, що така позиція керівників молодого українського держави глибоко обурила професора Огієнка, який дуже добре усвідомлював необхідність взаєморозуміння та тісної співпраці держави з українським духовенством. Він неодноразово заявляв про потребу служіння як народові, так і Богові, оскільки українська церква нерозривно пов'язана із християнськими цінностями, які сягають у глибину давнини. Іван Огієнко писав: «Національна церква, мова народу, звичаї та традиції, взаємопов'язані. Втративши національну церкву, народ втрачає свою мову та звичаї і навпаки».

Аналогічну думку висловив Митрополит Андрей щодо місця й ролі Церкви та духовенства у житті України. Він писав: «...яка це велика роля Церкви і Духовенства для загального люду. Від виховної сили Церкви, в якомусь краю чи народі, від напруженості виховної праці духовенства над молоддю та в проповіданні Євангелія і пояснюванні християнських чеснот у великій мірі залежить могутність Батьківщини» [11, с. 536]. Бачимо, що цих двох мужів Держави та Церкви об'єднує спільне бажання та велика потреба розбудови національно-релігійного життя в Україні. Якщо митрополит Андрей як представник духовенства вбачав першочергову роль священників у цьому процесі (пізніше дещо змінив свою думку), то професор Огієнко віддавав перевагу світській інтелігенції та державним інституціям.

Варто зазначити, що їхня співпраця бере свій відлік з 1922 року, коли Іван Огієнко приїхав до Львова і Митрополит влаштував його професором Української вчительської семінарії. Власне тут професор Огієнко мав можливість протягом чоти-

р'юх років займатися творчою і науковою роботою. Через чотири роки, у 1926 році, з допомогою митрополита А. Шептицького у василіянській друкарні у Жовкві вийшла перша книга Івана Огієнка під назвою «Український наголос на початку XVIII віку». Відтоді, між ним та редактором «Записок ЧСВВ» о. Й. Скрутенем розпочалося близьке знайомство, яке переросло у велику дружбу та співпрацю на багато років. Обидва вчені мужі знаходили порозуміння, ділилися думками не тільки стосовно видавничо-друкарських справ, обмінювалися публікаціями на релігійно-історичну тематику, дискутували щодо мовних питань, стану справ у літературному процесі України.

Професор Огієнко знаходив фінансову підтримку на видання своїх праць від отців-василіян, а «Видавництво побожних книжок ЧСВВ у Жовкві» постійно стежило за його науковою діяльністю, сприяло і допомагало публікувати твори у своїх виданнях, організовувало відгуки на них.

У фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові зберігається широке листування професора І. Огієнка з видавництвом (№ 1 606). Зокрема, там знаходимо чимало листів І. Огієнка до редактора о. Й. Скрутеня такого змісту: «Вашої помочі цієї ніколи не забуду в моїй науковій праці» [9, арк. 18]. Тут йдеться про його прохання до отця-редактора «Записок ЧСВВ» щодо пересилки до Варшави оригіналу крехівського «Апостола» для наукового дослідження.

У 1933 році з'явився культурологічний місячник «Рідна мова», який пропагує традиції мови української духовності. Можна переконливо стверджувати, що чимало проблем із публікуванням цього періодичного видання І. Огієнко не зумів би вирішити без допомоги друкарні. Найбільшою бідою у справі друку цього журналу була відсутність коштів у професора Огієнка, який у листі до о. Й. Скрутеня писав: «Найсердечніше прошу Вас зробити мені ласку і попросити, щоби нарахували мені за неї найменші ціни, бо дуже мені тяжко з грішми» [9, арк. 36]. Варто віддати належне Василіянському Чинові, який всіляко йшов на зустріч наддніпрянському дослідникові. Також у василіянській друкарні побачила світ низка його праць, серед яких доречно назвати такі «Духовенство й рідна мова», «Мова—культура—Церква», що присвячена Митрополитові Андрею Шептицькому з нагоди 70-річчя, «Мова Богдана-Ігоря Антонича», «Наука про рідномовні обов'язки», «Досліди над Св. Письмом», «Складання української мови», «Український літературний наголос». З великою вдячністю згадував І. Огієнко про той період співпраці із василіянським видавництвом та друкарнею в книзі «Історія української літературної мови», яка вийшла 1951 року у Вінніпезі.

Ще одне науково-популярне видання, яке заснував професор Огієнко 1935 року, під назвою «Наша культура» почало виходити з 1937 року в друкарні отців-василіян у Жовкві. На нашу думку, наукове видання «Наша культура» заслуговує на окреме дослідження істориками церкви, оскільки воно було розраховане на загаль української інтелігенції і спрямоване на консолідацію та розвиток в умовах її виникнення під час сталінських репресій 30-х років XX століття у радянській Україні та утисків польської влади в Галичині.

Сьогодні очевидним є той факт, що співпраця професора І. Огієнка із «Записками ЧСВВ» зблизила його з видатними дослідниками Західної України К. Струтинським, І. Крип'якевичем, М. Возняком, Я. Гординським, І. Свенціцьким, а також релігійними діячами того періоду Митрополитом Андреем Шептицьким, редактором о. Й. Скрутенем, о. Й. Сліпим та іншими.

Майбутній митрополит Іларіон у Канаді вже тоді добре розумів потребу екуменічної співпраці між українськими Церквами, і підтримка значної частини української греко-католицької Церкви заклала надійний фундамент реалізації цього. Однак, як показала реальність його душпастирства, в Канаді цього чомусь не сталося. Але це тема ще одного наукового дослідження. Загалом у василіянському видавництві Іван Огієнко зумів видати понад десять книг на вигідних для нього умовах. Безперечно, що багаторічна співпраця відомого вченого, науковця, майбутнього релігійного діяча та дослідника української церкви сприяла науковій цінності василіянських видань, а отже й видавництва. Потрібно наголосити, що листування між митрополитом А. Шептицьким та І. Огієнком, яке припадає на 40-ві роки ХХ століття, сприяли зближенню і взаємному пізнанню, які вкрай необхідні для досягнення національної єдності. Ось деякі рядки із їхнього листування, зокрема, рядки Митрополита Андрея Шептицького від 21.10.1941 року: «Покликаюсь на давнє й добре знайомство, яке стаю називати приязню...». Також читаємо у листі І. Огієнка до митрополита Андрея такі рядки: «З повною любов'ю, як батько їх рідний, ставлюся й до греко-католиків, бо національно ми один народ».

Процес національно-релігійного примирення в сучасній Україні треба розглядати перш за все під кутом переосмислення драматичних подій ХХ століття. Сучасна історична релігійна думка повинна ґрунтуватися на релігійно-національних засадах, які сповідували митрополит Андрей Шептицький та митрополит Іларіон. Їхня науково-духовна спадщина потребує ще фундаментальної наукової праці, яка чекає на сучасних істориків Церкви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Записки Чину Св. Василія Великого. Том VI (XII). Вип. 1–4, 1967. Том V (XI). Вип. 1–4, 1967 (Передвоєнні невидані «Записки ЧСВВ», Т. IV, V, VI) (Р. Д.), 1969, 1–3 (21–23) : 166–167.
2. о. Лебедович І. Полеві духовники УГА: у 45 річчя участі у Визвольних Змаганнях / о. Іван Лебедович. – Вінніпег, 1963. – 327 с.
3. Огієнко І. Как живут крестьяне / Іван Огієнко, Митечко Бруслав // Сельский вестник. – № 7. – 1897.
4. Оглоблин О. Українська церковна історіографія «Український історик», 1969.
5. Пекар В. Нариси історії церкви Закарпаття: у 2 т. / Атанасій В. Пекар – Рим–Львів: Місіонер, 1997.
6. Тимошик М. С. «Лишусь навіки з чужиною»: митрополит Іларіон і українське відродження : монографія / М. С. Тимошик ; передмова В. В. Скопенка. – Київ – Вінніпег (Канада), 2000. – 548 с.
7. Тимошик М. С. Голгофа Івана Огієнка: українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності Івана Огієнка : монографія / М. С. Тимошик ; передм. М. Г. Жулинського. – Київ : Заповіт, 1997. – 232 с.
8. Українська церковна історіографія, 1969, 4 (24): 12–29.
9. ЦФАУЛ. – Ф. 684. – Оп. 1. – Спр. 1600.
10. Шептицький А. Пасторські послання 1899–1914 рр. Т. 1. – Пасторські послання Єпископа Андрея до вірних Станіславської єпархії / Андрей Шептицький. – Львів : Видавництво «Артос», 2007. – L + 1014 с. – С. 10.

11. Шептицький А. Церква і суспільне питання. Книга 1. Пастирське вчення та діяльність. Із декрету до духовенства п. 3. Ідеалом нашого національного життя / Андрей Шептицький. – Львів : Видавництво отців Василіян «Місіонер», 1998. – 572 с.

**GALICIAN ANDREW SHEPTYTSKY
AND RESIDENT OF THE DNIEPER UKRAINE IVAN OHIYENKO
IN THE XX CENT**

Maryan Lozynskyi

*Ivan Franko National University of Lviv
Generala Chupryny str. 49, Lviv, 79044, Ukraine
e-mail: m_lozynskyj@lnu.edu.ua*

Analyzed church and religious activities of Ivan Ohiyenko and Andrew Sheptytsky. Attention is paid to research and archival materials on these figures. Emphasized the scientific and publishing support Metropolitan Sheptytsky work of Ivan Ohiyenko in Galicia.

Key words: metropolitan scientist Basilian printing, the Church.